बैतडी जिल्लाको मल्लो स्वराड क्षेत्रमा प्रचलित गमरा गीतको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय

अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागद्वारा निर्धारित स्नातकोत्तर

तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका

लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

नव राज अवस्थी

शैक्षिक सत्र : २०६३/६४

सिम्बोल नं. ३०

त्रि.वि.दर्ता. नं. ६–१–३३२–४४–९६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

२०६९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय

नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजशास्त्र संकायअन्तर्गत नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षका छात्र नव राज अवस्थीले बैतडी जिल्लाको मल्लो स्वराड क्षेत्रमा प्रचलित गमरा गीतको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा रही तयार पार्नुभएको हो । यस शोधपत्रमा स्नातकोत्तर तहको निम्ति निर्धारित आवश्यक आधारहरु पुरा गरिएका छन् । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि म सिफारिस गर्दछु ।

मिति :- २०६९/ १२ /

....

डा . जीवेन्द्र देव गिरी

सह प्राध्यापक

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय,**काठमाडौं**

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय

नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

मिति स २०६९र१२र१५

शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिको स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाकिजशास्त्र संकायअन्तर्गत नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षका छात्र नव राज अवस्थीले बैतडी जिल्लाको मल्लो स्वराड क्षेत्रमा प्रचलित गमरा गीतको अध्ययन शीर्षकको शोध-पत्र नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिको लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधकार्य मूल्याङ्कन समिति :

१. **डा** . जीवेन्द्र देव गिरी   . ...

९ नि. विभागीय प्रमुख०

२. **डा** . जीवेन्द्र देव गिरी   ....

९शोध निर्देशक०

३.प्रा.डा.पारसमणि..भण्डारी   .   ...

९बाह्य परीक्षक०

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा आफ्नो व्यस्तताका बाबजुद पनि मलाई प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रुपमा आवश्यक सल्लाह र उचित निर्देशन प्रदान गर्नु हुने शोधनिर्देशक आदरणीय गुरु डा. जीवेन्द्र देव गिरीज्यू प्रति म चिर ऋणी छु र उहांको निर्देशन प्रति आभार प्रकट गर्दछु ।सर्वप्रथम उपर्युक्त शीर्षकमा शोधकार्यका लागि सु अवसर प्रदान गर्नुहुने विभागिय प्रमुख गुरु श्री देवी प्रसाद गौतम लगाएत अन्य गुरु ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । अन्योलको भुमरीमा परिरहेको वेला उचित मार्ग निर्देशन दिएर सहयोग गर्नुहुने विभागीय प्रशासक श्री महेश कुमार तिवारी ज्यू प्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापनव्यक्त गर्दछु । साथै अनेकौं समस्याहरुसंग संघर्ष गर्दै र प्रायजसो आफ्नो जीवन भारतमा वेतित गरी तन, मन र धनको लगानी गरि मलाई यो अवस्थासम्म पु¥याउनु हुने मेरा पुजनीय स्वर्गीय बुवा श्री गणेशदत्त अवस्थी र आमा विरमा देवी अवस्थी प्रति म सदा सर्वदा चिर ऋणी छु । साथै यो शोधपत्र तयार गर्ने दौरानमा मलाई गृहस्थी व्यस्तताबाट र आवश्यक गति पनि दिएर सहयोग गर्नुहुने श्रीमती द्रोपती अवस्थी छोरा पुष्पराज अवस्थी र छोरी जयन्ती लक्ष्मी पनि धन्यवादका पात्र नै छन् । यस्तै मेरो एम.ए. पढाई गर्ने क्रममा प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्षरुपमा सहयोग गर्नुहुने भाई मदनराज अवस्थी , भिमदत्त अवस्थी , भाई नवराज अवस्थी, रामदत्त अवस्थी, शिवराज अवस्थी , पुस्कर भट्ट, नरेन्द्र प्रसाद अवस्थी , देव राज अवस्थी , यज्ञराज अवस्थी ,नवराज मडै, दान सिंह मडै प्रति आभार व्यक्त गर्दछु । प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा आफ्नो घरायसी कार्यमा व्यस्त छँदाछदै पनि आवश्यक गीतहरु गाएर सहयोग गर्ने क्रमशः दाजु रघुनाथ अवस्थी, दाजु गुणानन्द अवस्थी, शिक्षक गणेश दत्त अवस्थी, बसन्ती अवस्थी, राधिका अवस्थी, द्योपती अवस्थी, विरमा अवस्थी, हिमन्ती अवस्थी, जयन्ती अवस्थी, अम्मर बहादुर कुँवर, देव बहादुर चन्द, कृष्णा बोहरा, सरस्वती धामी, पार्वती धामी, नागी ठगुन्ना, त्यस्तै शोध गर्न प्रेरित गरि विद्यालयबाट विदा सहित मिलाएर आवश्यक सहयोग प्रदान गर्ने दाजु दामोदर अवस्थी र श्री कैलपाल भेलेलिङ्ग प्रा. वि. कोखेतका मेरा

स्टाफ रमाकान्त अवस्थी, हरिदत्त अवस्थी, सरस्वती अवस्थी गीता मैडेप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहन्छु ।

पुस्तक उपलब्ध गराईदिने केन्द्रीय पुस्तकालयका कर्मचारी, विभिन्न संघ संस्था र मुद्रण कार्यमा सहयोग गर्नुहुने श्री पुष्पाञ्जली फोटोकपी एण्ड कम्पूटर सेन्टर, कीर्तिपुरका अमित शाहज्यू प्रति पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपूर समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति: २०६९ /१२ /

नवराज अवस्थी

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपूर

विषय सूची

पे.नं.

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिको स्वीकृति पत्र

कृतज्ञता ज्ञापन

विषय सूची

परिच्छेद-एक १-६

शोध परिचय

१.१ शोध शीर्षक १

१.२ शोध परिचय १

१.३ समस्या कथन २

१.४ शोधकार्यको उद्देश्य २

१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा ३

१.६ शोध कार्यको औचित्य र महत्त्व ४

१.७ शोधको क्षेत्र र सीमा ५

१.८ सामग्री सङ्कलन विधि ५

१.९ सैद्धान्तिक ढाँचा र विधि ६

१.१० शोधपत्रको रूपरेखा ६

परिच्छेद - दुई ७-२२

बैतडी जिल्लाको सामान्य परिचय

२.१ भौगोलिक परिचय ७

२.१.१ भौगोलिक अवस्थिति र नामकरण ७

२.१.१.१ पहाडी प्रदेश ८

२.१.१.२ लेकाली प्रदेश ८

२.१.१.३ बेसी प्रदेश ९
२.१.२ सीमाना ९
२.१.३ प्रमुख खनिज सम्पदा ९
२.१.४ प्राकृतिक सम्पदा १०
२.१.५ नदीनाला ११
२.१.५.१ चौलानी नदी ११
२.१.५.२ महाकाली नदी ११
२.१.५.३ अन्य नदी खोलाहरू १२
२.१.६ हावापानी १३
२.१.६.१ शीतोष्ण हावापानी १४
२.१.६.२ अर्ध उष्ण हावापानी १४
२.१.६.३ लेकाली तथा हिमाली हावापानी १४
२.२ बैतडी जिल्लाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि १४
२.३ शैक्षिक स्थिति १६
२.४ आर्थिक स्थिति १७
२.५ सामाजिक-सांस्कृतिक जीवन १७
२.६ धार्मिक परम्परा र प्रमुख चाडपर्व १८
२.६.१ दसैं-तिहार २०
२.६.२ गोरा २०
२.६.३ माघे सङ्क्रान्ति २१
२.६.४ बिसु २१
२.६.५ हरेलो २१
२.६.६ ओल्के २२
२.६.७ फागु पूर्णिमा २२
परिच्छेद -तिन
बैतडी जिल्लाको मल्लो स्वराड क्षेत्रमा प्रचलित गमरा गीतको सङ्कलन २३-९५

३.१ महिलाले गाउने गमरा गीत २३
३.१.१ पनेरकी गमराका गीत २३
३.१.२ भित्रकी गोराको अठेवाली गीत ३१
३.१.३ खालामाईकी अठेवाली भित्र गाइने गमरा गीत ३८
३.१.३.१ खालामाईकी ३८
३.१.३.२ खालामाईकी अठेवाली गीत ४७
३.२ पुरुषले गाउने गमरा गीत ७२
३.२.१ अठउजि मल्लको लोक गीत ७३
३.२.१.१ खेल ७३
३.२.१.२ धुमारी ७६
३.२.२ भागेश्वरको गीत ८२
३.२.२.२. धुमारी ८६
३.२.३ शिवलिङ्गको लोक गीत ८८
३.२.३.१ खेल ८८
३.२.३.२ धुमारी ९३
३.२.४ शिवालिङ्ग गायँ दान पिण्ड ९४
३.२.४.१ खेल ९४
३.२.४.२ धुमारी ९५

परिच्छेद - चार
बैतडी जिल्लाको मल्लो स्वराड क्षेत्रमा प्रचलित गमरा गीतको वर्गीकरण ९६-१०३
४.१ विषयका आधारमा वर्गीकरण ९७
४.१.१ धार्मिक गीत ९७
४.१.२ पौराणिक गीत ९८
४.१.३ ऐतिहासिक गीत ९९
४.२ लय वा भाकाका आधारमा वर्गीकरण १००

४.२.१ असमान अक्षर सङ्ख्या भएका गीत १०१
४.२.२ समान अक्षर सङ्ख्या भएका गीत १०१
४.२.३ समान अक्षर सङ्ख्या भएका गीत १०१
४.३ प्रस्तुतिका आधारमा वर्गीकरण १०२
४.३.१ महिलाले गाउने गीत १०२
४.३.२ पुरुषले गाउने गीत १०२
४.४ सहभागिताका आधारमा वर्गीकरण १०२
४.५ समयका आधारमा वर्गीकरण १०३
४.६ आकारका आधारमा वर्गीकरण १०३
४.६.१ छोटा आकारका गमरा पर्वका गीत १०३
४.६.२ लामा आकारका गमरा पर्वका गीत १०३

परिच्छेद – पाँच **१०४-१२५**
५.१ विषय वस्तुका आधारमा विश्लेषण १०४
५.१.१ धार्मिक विषय वस्तुका आधारमा विश्लेषण १०५
५.१.१.१ पुरुषले गाउने धार्मिक गीतको विश्लेषण १०५
५.१.१.२ महिलाले गाउने धार्मिक गीतको विश्लेषण १०६
५.१.२ ऐतिहासिक विषय वस्तुका आधारमा विश्लेषण १०८
५.१.२.१ अठउजि मल्लको खेलको विश्लेषण १०८
५.१.३.२ भागेश्वरको खेल र धुमारीको विश्लेषण १०९
५.२ भाषाका आधारमा विश्लेषण ११०
५.२.१ थेगो १११
५.२.२ अनुप्रास ११२
५.३ लय वा भाका आकारमा विश्लेषण ११५
५.४ सन्देशका आधारमा विश्लेषण ११८

५.५ सङ्गीतात्मकताका आधारमा विश्लेषण १२०

५.५.१ वाद्यनृत्य सहित गीत १२०

५.५.२ वाद्य नृत्य रहित गीत १२१

५.६ लोकतत्त्वको आधारमा विश्लेषण १२१

५.७ स्थायी र अन्तराको आधारमा विश्लेषण १२२

५.८ प्रस्तुतिका आधारमा विश्लेषण १२३

५.८.१ पनेरकी गमराको प्रस्तुति १२३

५.८.२ भित्रकी गमराको प्रस्तुति १२४

५.८.३ खालामाईकी गमराको प्रस्तुति १२४

५.८.३.१ महिलाले गर्ने प्रस्तुति १२४

५.८.३.२ पुरुषले गर्ने खालामाईकी गमराको प्रस्तुति १२५

परिच्छेद – छ **१२६-१३०**

उपसंहार

६.१ सारांश १२६

६.२. प्राप्ति १२७

६.३ भावी अध्ययनका लागि सम्भाव्य शीर्षक १२८

सन्दर्भ सामग्री सूची